

Загалом же, можемо констатувати, що проведене дослідження визначає високий рівень наукової культури автора, вміння

знаходити нові концептуальні напрями і формувати наукові гіпотези, втілюючи їх у конкретні наукові здобутки.

І. Л. Михайлин

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Національна бібліографія періодики – основа вивчення української інтелектуальної спадщини

Рецензія на видання: Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: історико-бібліографічне дослідження. — Т. 4 : 1911–1916 рр. / НАН України ; Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, Науково-дослідний інститут пресознавства ; уклад. М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. — Львів, 2014. — 568 с.

Науково-дослідний інститут пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника продовжує роботу над вивченням історії української преси, свідченням чого і є четвертий том історико-бібліографічного дослідження «Українська преса в Україні та світі». Цей том охопив шість років – 1911–1916. Це був час, коли періодична преса перетворилася на щоденний духовний хліб кожної освіченої людини. За відсутності інших засобів масової інформації газета та журнал стали надійним способом ознайомлення громадянства з найближчим соціальним докільям, світовими новинами, джерелом формування світоглядних засад життя.

У ґрунтовній вступній статті Мар'яни Комариці «На стрічу великим подіям»: українська преса 1911–1916 рр. у соціокультурному контексті» [6:3–47] подано статистику пресодруків окресленого періоду: усього в цей час було засновано 211 часописів; із них на теренах Російської імперії – 53; в Австро-Угорській імперії – 88; в інших європейських країнах – 13; у Північній та Південній Америці – 57 [6:43]. Усі ці часописи адекватно відображені в рецензованому довідковому виданні. У вступній статті старанно описані всі видання саме з огляду на епоху, у якій вони виникали, належна увага приділена ситуації Першої світової війни та участі в ній українців.

З жалем можна сказати, що сучасній людині завжди бракуватиме історичних знань, а відтак і повноцінного розуміння як конкретних текстів, творів публіцистики минулих епох, так і загальної конструкції, арматури пресової конструкції. Чим далі від нас дистанційоване

явище, тим потужніший історичний коментар потрібний, щоб його зрозуміти. Авторка статті намагається нам ці знання надати. Адже це важливо – розуміти, що тижневик «Україна», який виходив у Чернівцях від грудня 1912 року до початку війни і редактором якого значився такий собі Іван Захарко, а реально редагував Зенон Кузеля, насправді був «пресовою трибуною професора С. Смаль-Стоцького» [6:25]. Незайве знати й розуміти, хто такий С. Смаль-Стоцький і чому потребував трибуни для оприлюднення своїх ідей та позиції. Усі ці знання важко надати про 211 часописів на сорока сторінках тексту. Тому йдеться саме про найзагальнішу конструкцію епохи та вмонтованих у неї журналістських явищ.

Картина розвитку української преси, створена авторами четвертого тому, вражає тим, що в переважній більшості це були видання, які поставали завдяки приватній ініціативі. Вони не фінансувалися державами, боролися за своє виживання, не могли вони розраховувати й на підтримку потужних меценатів. Іншими словами, перед нами результат самодіяльності й самоорганізації українського народу, вияв його духовної енергії, потужного прагнення посісти своє належне місце між народами, збудувати нарешті омріяну самостійну Українську державу.

Українська преса постає як розгалужене регіональне явище. Сьогодні, коли роздержавлення районної преси стало реальністю, лунають голоси про те, що вона й не потрібна, що це спекулятивне пропагандистське створіння російських більшовиків. Насправді ж історичний досвід

існування преси українського народу свідчить про протилежне: регіональна журналістика не придумана більшовиками, вона виникла самостійно як відповідь на потребу інформаційного забезпечення життя й діяльності української людини. Відкриває бібліографію української преси «Вестник Хорольского общества сельского хозяйства», а далі тут знаходимо статті про часописи «Лемко» (Новий Сонч), «Яворівський голос», «Калуський листок», «Лохвицкое слово», «Станіславівські вісті», «Экономическая жизнь Подолия», «Коломийське слово», «Каневская неделя». Ми навмисне вибрали назви, які репрезентують повітові міста України. Заснуванням періодичних видань у Києві, Львові, Харкові, Одесі нікого не здивуєш. Але коли вони починають з'являтися в Лохвиці, Каневі, Калусі, Яворові, Коломиї і успішно там функціонують, – то це вже свідчить про глибоке проникнення пресових традицій у народну свідомість.

Так само про всеохоплююче проникнення преси свідчить і поява низки рукописних видань, зафіксованих у бібліографічному покажчикові. Це часопис «Дзвінок» – видання учнів Київської духовної семінарії; «Рассвет», що його видавали учні Сьомої київської гімназії; журнал «Джерело», організований гуртком учнів київських гімназій та середніх шкіл; «Слово» – часопис учнів фельдшерської школи, «Рідна мова» – видання членів нелегального літературного гуртка «Юнацька Спілка», який діяв у Кременчуцькому реальному училищі (Полтавська губернія); «Юна Україна» – видання учнів Миргородської художньої керамічної школи ім. М. Гоголя та ін. Можна тільки уявити ентузіазм тих хлопців, які займалися написанням творів, переписували їх каліграфічним почерком начисто, малювали ілюстрації. А були ж серед них Андрій Головка [6:298], Варфоломій Ігнатієнко [6:387], Андрій Баб'юк (майбутній Мирослав Ірчан) [6:442] та ін.

Про розмах розвитку української журналістики свідчить і тематичне її багатство; тут зустрічаємо й загальні якісні видання, педагогічні часописи, економічні й кооперативні газети й журнали, сільськогосподарські пресодруки, церковно-релігійну газетну журналістику, розважальну, гумористичну та довідково-інформаційну періодику; видання, присвячені здоров'ю, лікарській справі. Під час Першої світової війни активізувалися військові часописи.

Забезпечити себе репрезентацією в пресі

прагнула кожна партія, громадське угруповання чи організація. Найбільшу активність виявляли українські соціал-демократи, релігійні конфесії, педагогічні й сільськогосподарські товариства, кооперативні спілки.

На жаль, дослідження фіксує досить активну присутність на пресовому ринку москвофілів, фінансово підтримуваних російським урядом. Особливо дивує прагнення цієї течії закріпитися й за кордоном, в еміграційних угрупованнях українців, і тим самим зруйнувати їх єдність. Щодо деяких видань виникає логічне запитання про можливість і потребу їх залучення до української преси. Наприклад, тижневик «Русській голос», який видавався в Едмонтоні (штат Альберта, Канада, 1913–1916, 1918–1919), не тільки виходив російською мовою (етимологічним правописом), але й, за оцінками автора статті про цей часопис, «у висвітленні суспільно-політичної проблематики акцентував приналежність українців до російської нації та заперечував їхнє право на власну національну ідентичність та самовизначення. Наприклад, український народ газета ідентифікувала як "русский", а українців – як "русских"» [6:300]. 4 жовтня 1915 року редакція опублікувала петицію до провінційного уряду з вимогою заборонити українську журналістику, оскільки українці – ворожі, шпигунські елементи, які ведуть підривну діяльність в інтересах Центральних держав, тобто Четверного союзу, до якого належали Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія й Туреччина. Дивовижа: 25 березня 1916 року газета «The Lethbridge Deili Herald» повідомила про отримання часописом «Русській голос» дотації від місцевого уряду в розмірі 2000 канадських доларів [6:299], тоді як жодне українське видання такою увагою похвалитися не могло. Викликає сумнів включення до репертуару української преси й журналу «Церковий Восток», про який сказано, що він «друкувався російською мовою, етимологічним правописом». Часопис декларував: «Мы дорожим своею русской национальностью» [6:119]. Тож виникає слушне питання, чи варто такі москвофільські пресодруки вважати українськими і включати їх до розгляду в дослідженні «Українська преса в Україні та світі».

Окрасою четвертого тому є ґрунтовні статті про часописи «Народна воля», «Лохвицкое слово», «Нова Буковина», «Нове слово», «Праця = Прація», «Вісник Союзу Визволення

України», «Народне слово» та ін. Особливу вдячність читач висловить авторам, які описали німецькі, французькі та угорські часописи, які видавали українці напередодні й під час Першої світової війни. Мовний бар'єр природним чином перешкоджає ознайомленню переважної більшості читачів із цими виданнями, а тут вони описані достатньо повно й зрозуміло, на відміну від дуже стисло подання іншомовних видань у попередніх томах.

У слові «Від укладачів» творчий колектив традиційно відзначив, що «розраховує на компетентні зауваги та творчу підтримку усіх фахівців, хто причетний до вивчення вагової складової інтелектуальної спадщини нації – української преси» [6:50].

Скажемо відразу із цього приводу, що досліджуваний Інститутом пресознавства ЛННБ ім. В. Стефаника матеріал унікальний з погляду його репрезентації в книгосховищах України та світу, доступний далеко не кожному науковцю, а відтак автори проекту «Українська преса в Україні та світі» володіють ексклюзивними знаннями. Із цієї простої причини навряд чи знайдеться в Україні певне коло фахівців, спроможних на «компетентні зауваги». Цілком розуміючи наші скромні можливості в цій галузі, ми зовсім не переконані в достатності наших знань для внесення «компетентних зауваг», можливо, вони будуть зовсім не компетентні. Але все ж хочемо звернути увагу на те, що викликало в нас при ознайомленні із цією монументальною працею певні сумніви й роздуми. Можливо, вони будуть не зайвими для розвитку пресознавства в цілому.

Розпочнімо з першої словникової статті, яка присвячена «Вестнику Хорольського общества сельского хазяйства». Тут зазначено: «від 1914 р. текст журналу друкувався російською та українською мовами» [6:53]. Очевидно, історика української перси мають цікавити саме українські матеріали в цьому часописі. Але про них далі не йдеться. Не висвітлено й такі важливі питання: чому саме в 1914 році склалися умови для публікації матеріалів українською мовою, у якій пропорції вони подавалися порівняно із загальним чи російським контентом.

Під № 509 подано словникову статтю про газету «З. Ф. О.», де відзначено, що це «орган української однойменної студентської організації у Львові» [6:64]. Але що означає абревіатура «З. Ф. О.» – не пояснено. Тимчасом вона не належить до широкоживаних і

самозрозумілих. В енциклопедичному виданні, яким є рецензована книга, такі абревіатури підлягають розшифруванню.

У статті про газету «Засів» (Київ, 1911–1912) в бібліографічному описі вказано, що в 1912 році вийшли №№ 1–23. Тимчасом як у тексті статті вказано статтю Юр. Азовського «Війна Італії з Турцією» (1912, № 30), що примушує сумніватися в правильності наведених даних [6:68]. Причому в кінці статті чітко наголошено: «Останній (23-й) номер вийшов 24 серпня 1912 року» [6:70]. Звідки ж тоді взялося тридцять число?

У цій же статті вказано публікацію такого собі С. Тодосієнка «Розмова про школу» без пояснення того, що це псевдонім С. Черкасенка. В окремих статтях псевдоніми розшифровуються в їх кінці при переліченні авторського активу часопису. Це дещо поліпшує справу. Але нам здається, що краще першу згадку псевдоніма супроводжувати поясненням, кому він належав. Тим паче, що С. Черкасенко доволі помітна особа в літературному й журналістському процесі початку ХХ століття.

Зрештою, природним чином багато авторів у газетах і журналах підписують свої матеріали псевдонімами. Далеко не завжди вони розшифровані в статтях рецензованого видання. Найгірше, що тут немає одноманітності, потрібної для такого типу видань. Одні автори розшифровують псевдонім тут же при першій його згадці; інші подають без розшифрування, але в прикінцевій частині словникової статті, де перелічені автори часопису, вказують псевдоніми і справжні прізвища авторів; а ще інші взагалі не розшифровують псевдоніми. І тоді в читача складається враження, що йдеться про реальних осіб, хоча насправді це не так. На с. 169 згадані публікації в газеті «Маяк» за підписом «Гр. Наш», а лише на сусідній сторінці [6:170] вказано, що це псевдонім Никифора Григорієва. У статі про тижневик «Гірник» серед його авторів згаданий В. Сивенький [6:251] без пояснення, що насправді йдеться про Володимира Самійленка, який часто виступав під названим псевдонімом.

Багато разів у різноманітних статтях згадується участь в українських виданнях такого собі Андрія Баб'юка [6:325]. Але ця людина значно більше відома під своїм літературним псевдонімом – Мирослав Ірчан. Логіка диктує, що цей факт слід було обов'язково відбити в дослідженні.

Принагідно: згаданий в описі журналу

«Огни» В. Корякін, за нашими даними, ні хто інший як Володимир Дмитрович Коряк, у майбутньому відомий історик української літератури, завідувач кафедри української літератури в Харківському інституті народної освіти та у відновленому в 1933 році Харківському університеті. Хоча обидва імені є псевдонімами Волька Давидовича Блюмштейна.

Доволі рідкісним показником є наклад часопису, який за програмою опису має подаватися після літери Т. Вказівка на наклад трапляється заледве чи не в одній десятій з поданих статей. Зрозуміло, що тодішні часописи у вихідних даних наклад не вказували; він встановлюється дослідниками за допомогою інших джерел. Тим дивніше в окремих статтях читати таке: «редакція визнала, що хоча газету "Лемко" і читає майже дві тисячі осіб, але мало дописувачів до неї» [6:78]. Якщо сама редакція вказує на число читачів, то чи не є це достатньою підставою вважати, що ми знаємо наклад газети? Так само у статті про газету «Народна воля» вказано, що вона «виходить до сьогодні, має наклад 3 тисячі примірників» [6:91]. Але в описі дані про тираж відсутні.

Вважаємо не зовсім доречними в енциклопедичному виданні виразні оціночні судження. Наприклад, у статті про літературно-науковий тижневик «Неділя» (Львів, 1911–1912) вказано, що в ньому друкувалися «твори М. Яцківа – одного з найяскравіших представників українського символізму, чие ім'я було несправедливо забуте у другій половині ХХ ст.» [6:95]. І написання прізвища письменника з літерою «і» у відкритому складі, і посилання на репрезентацію в його творчості символізму, і на забутість його в минулому столітті, коли на сьогодні ситуація вже інша – усі ці деталі навряд чи коректні в рецензованому історико-бібліографічному дослідженні.

В описі газети «Яворівський голос» (Яворів, 1911–1912) вказано, що вона виходила як «орган Яворівської повітової організації» [6:122]. Потрібно було дати пояснення: що це за повітова організація, адже ми живемо в час, коли існує багато громадських об'єднань і партій, які мають свої обласні й районні організації. Відтак зовсім не зрозуміло, про що йдеться у стосунку до початку ХХ століття в Австрійській Галичині. І тут пояснення, як ми відзначили, були б не зайвими.

У розгляді історії газети «Америка» спочатку подано кваліфікацію: «католицький

національно-громадський часопис» [6:127], але потім роз'яснено: його заснував союз греко-католицьких братств «Християнська любов», який 1912 р. перейменовано на «Провидіння». Можливо, ми не розуміємо конфесійних тонкощів, але чи ж можна видання греко-католицького союзу називати «католицьким часописом»?

У репрезентації часопису «Каганець» [6:149] вказано, що він наявний тільки в одному бібліотечному фонді: БАН, але за якимсь невідомим збігом обставин саме цієї установи немає в списку скорочень. Зацікавлений читач так і не знатиме, де йому шукати назване періодичне видання.

В описі тижневика «Маяк» перелічені теми, яких торкалися автори часопису, й зокрема написано таке: «засуджували позиції шовіністичних часописів "Кіевская мысль", "Украинская жизнь" та ін.» [6:167]. Віднесення «Украинской жизни» до шовіністичних видань – це непорозуміння, досить прочитати статтю про цей журнал, що його редагував Симон Петлюра, в цьому ж томі рецензованого академічного видання. Та й «Кіевская мысль» зовсім не рівня була до виразно шовіністичної газети «Кіевлянин», яку редагував знаменитий чорносотенець Д. І. Піхно, а потім не менш знаменитий поборювач українства В. В. Шульгін.

У деяких місцях не вистачає дискурсивного занурення фактичного матеріалу в життя. Наприклад, в описі газети «Нове слово», яка виходила у Львові в 1912–1915 роках, вказано: «Останнє (19-е) число вийшло 12 липня 1915 р.» [6:189]. З якої причини було припинене видання, автор статті не пояснив. А це було б цікаво знати, адже «Нове слово» пережило російську окупацію Львова, яка тривала з 3 вересня 1914 до 22 червня 1915 року; під час окупації відбувся погром українського культурного життя й були знищені українські часописи. Що дало можливість уціліти «Новому слову» й чому воно закрилося саме тоді, коли українська преса знову дістала можливість вільно існувати, – це незайві знання, які повинна була б надавати стаття.

Так само некоректним є повідомити читачеві про наявність у газеті «Канада» (Вінніпег, 1913–1915) цілої рубрики «Болгарія по війні», «яка висвітлювала становище цієї країни у 1913–1914 рр.» [6:269], і не пояснити, що йдеться про Першу балканську війну, яка тривала з 8 жовтня 1912 до 30 травня 1913 року. Думається, що серед читачів

небагато буде таких, які що-небудь знають про цю війну. А відтак дати пояснення щодо наведеного факту було б незайвим.

У статті про тижневик «Сніп», який видавав у Харкові впродовж 1912 року Микола Міхновський, повторена неправдива інформація про те, нібито матеріали за підписом «К. Бич-Лубенський» насправді написані Леонідом Пахаревським, тобто що це його псевдонім. Цю неправдиву інформацію автори четвертого тому історико-бібліографічного дослідження «Українська преса в Україні та світі» почерпнули з книжки «Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку ХХ століття» (укладачі Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко) [2:440], де вона подана в статті про газету «Сніп». Насправді ж Костянтин Михайлович Бич-Лубенський (1860–?) – цілком самостійна особа, відомий у Харкові громадський діяч і письменник. Саме в 1912 році він був обраний головою Українського літературно-мистецького етнографічного товариства імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, що свідчило про його великий авторитет у харківській українській громаді. Писати про те, що його не існувало і що всі тексти, позначені його ім'ям, належать іншому, – нечемно по відношенню до його пам'яті й несолідно для поважного видання.

Можливо б, автори не зробили цієї помилки, якби скористалися книжкою «Нарис історії журналістики Харківської губернії. 1812–1917» (2007), де про газету «Сніп» уміщено цілий розділ [4:299–313]. У ньому розглянуті публікації в газеті К. Бич-Лубенського, подані біографічні дані про цю людину. Можна було б скористатися й окремою розвідкою про цей відомий харківський тижневик [3]. На жаль, жодне із цих джерел не подане в списку літератури до статті, а отже, слід гадати, лишилося невідомим для авторів четвертого тому. Відзначу принагідно, що в списку літератури до статті про журнал Г. Хоткевича «Вісник культури і життя» хотілося б бачити й мою розвідку про цей часопис [5]. Очевидно, робота над томом була завершена до її появи, але підписаний він був до друку дещо пізніше. Навряд чи справедливе твердження, подане в четвертому томі про цей тижневик: мовляв, редакція черпала вміщувані повідомлення з інших різноманітних друкованих видань, що робило часопис «відірваним від реального життя, а всю його інформацію – вторинною» [6:246]. Це видання й планувалося як дайджестове, а відтак

звинувачувати редакцію в дотриманні своєї програми недоцільно.

У статті про журнал «Учительське слово» (Львів, 1912–1914, 1916, 1918, 1920–1939) відзначено, що до часопису «подавали свої твори...» і серед перелічених авторів названий і Остап Вишня» [6:231]. Висловимо сумнів у тому, що автор з Харкова безпосередньо подавав твори до львівського часопису. Швидше, мова могла йти про передрукування певних його творів із радянської преси.

У статті про тижневик «Гірник» (Скрентон, Пенсильванія, США, 1913–1914) вказано на реферат у цій газеті, поданий за статтею про українську літературу якогось С. Чуковського [6:249], опубліковану раніше в журналі «Вестник знания». Швидше за все, тут ідеться про Корнія Чуковського, який добре знав українську мову від матері; він був значним літературним критиком і автором згаданого журналу. Неодноразово він виступав з розвідками про українську літературу; найвідоміша з них – стаття «Шевченко» («Русская мысль», 1911). А от ніякого С. Чуковського літературний процес того часу не знає.

Знову ж таки про масштаби репрезентації інформаційних явищ. Наприклад, у статті про газету «Каневская неделька» (Канів, 1913) серед її авторів назване й ім'я І. Нечуя-Левицького, але в самій статті жодного його твору не розглянуто й навіть не названо. Думається, що це несправедливо. Участь класика в газеті – це видатна інформаційна подія, яка, безумовно, заслуговувала на пильну увагу науковців.

У статті про газету «Народне слово» (Пітсбург, Пенсильванія, США, 1914–1959) повідомлено: «Серед прозових творів, надрукованих на сторінках часопису, – повість Марка Вовчка "Маруся" (1921–1922)...» [6:344]. До цього місця необхідно висловити два зауваження: по-перше, некоректно не вказати, що Марко Вовчок – класик української літератури і йдеться про звичайнісінький передрук з метою популяризації її творчості або заповнення сторінок часопису; а по-друге, відзначимо: немає в Марка Вовчка повісті під назвою «Маруся». Така повість є зате в Г. Ф. Квітки-Основ'яненка. Чи не про неї тут ідеться?

Висвітлюючи історію видання газети «Гасло» (Харків, 1915–1916), автор статті відзначає: «На сторінках видання друкувалася публіцистика Г. Хоткевича (зокрема цикл п. н. "Авірон")» [с. 386]. Немає в Г. Хоткевича

публіцистичного циклу «Авірон», зате є повість під такою назвою. За деякими даними вона написана ще в 1910, але окремою книжкою з'явилася лише в 1917 році. Розділи з цієї повісті й друкував Г. Хоткевич у газеті «Гасло».

Про газету «Робітничє слово», яка виходила в Торонто (Канада, 1916–1918), вказано, що «в одному з чисел її було вміщено відкритий лист С. Єфремова до Ю. Коцюбинського, автор якого звинувачував адресата в зраді українського народу» [6:432]. Некоректно не вказати, що це передрук, що вперше цей лист був опублікований в газеті «Нова рада», яка видавалася в Києві в 1917–1918 роках. Потім цей лист увійшов у книжку С. Єфремова «Під обухом. Більшовики в Києві» (1918). З одного із цих джерел цей лист і був передрукований. Варто було б відзначити, що Юрій Коцюбинський – син знаменитого українського письменника Михайла Коцюбинського – на той час був військовим міністром радянського уряду і головнокомандувачем збройних сил радянської України, які штурмували Київ у січні 1918 року.

Так само некоректно в статті про «Часопис для підфіцерів» (Відень, 1916–1918) у поважному тоні писати про те, що «грунтовним фактажем відзначалася наукова розвідка М. Костомарова "Дві руські народності"» [6:444], тоді як ця праця опублікована вперше ще в журналі «Основа» у 1861 р., № 3 і відтоді вважається класикою української публіцистики. Вона не потребує похвали ще й від авторів рецензованого дослідження.

У статті про журнал «Украинская жизнь» вказано, що тут «вміщувалися статті російських авторів, які прихильно ставилися до українського національного руху, як-от: М. Сумцов...» [6:448]. Професор Харківського університету Микола Федорович Сумцов не російський автор. Усе життя він боровся за українську присутність в російській освіті, був першим, хто прочитав університетську лекцію українською мовою, подавав і друкував українською мовою статті в газеті «Южный край», багато років очолював Харківське історико-філологічне товариство, був обраний академіком ВУАН. Про його українські дослідження можна говорити дуже багато. Але скажемо тільки, що Харківський історичний музей носить сьогодні ім'я М. Ф. Сумцова, а щороку в місті відбуваються Сумцовські читання. Написати про нього, що це був російський автор, який прихильно ставився до українського питання, – це не розуміти змісту

епохи й конфлікту сил, які діяли в цей час на суспільно-політичній арені.

Час від часу логічно виникає питання про пропорції репрезентації пресового матеріалу. Це питання симетрії відведення місця під подання того чи іншого часопису. Наприклад, на часопис «Дзвін» (Київ, 1913–1914) відведено неповних дві сторінки [6:252–253], тоді як у ньому публікувалися твори Володимира Винниченка, Григорія Чупринки, Спиридона Черкасенка, Олександра Олеся, Миколи Вороного, ін. Публіцистику для часопису «Дзвін» подавали Лев Юркевич, Анатолій Луначарський, Микола Троцький, Юрій Тищенко (Сірий), той же Володимир Винниченко. Щомісячний журнал існував півтора роки.

Поруч на часопис «Наша сила» (Вінніпег, Манітоба, Канада, 1913), який вийшов у світ усього трьома числами, відведено трохи більше двох сторінок [6:283–286], ще й уміщено дві світлини різних шпальт видання. Більшість публікацій у виданні були анонімні, головним редактором і автором виступав такий собі Дмитро Дем'янчук, який не залишив по собі прикметних слідів в українській культурі. Очевидно, він кепсько вів свою справу, про що свідчить недовговічність редагованого ним часопису. Із цього цілком логічно випливає висновок: журнал «Дзвін» лишився недооціненим у дослідженні, а «Наша сила» переоціненим, репрезентованим надмірно. Таких спостережень можна було б навести чимало.

Окрема тема розмови – про географічну ідентифікацію часописів. Можна змиритися з ним, що автори статей позначають низку видань у такий спосіб: «Пітсбург, Па», здогадуйтеся самі, що означає оте «Па»: Панама чи Парагвай. Сучасній людині нелегко здогадатися, що йдеться насправді про Пенсільванію – штат США. Українські часописи в цей час виходили в багатьох країнах світу. Здається, логіка диктує, що ці країни й повинні називатися у вихідних даних часописів. Недостатньо написати «Клівленд» [6:392] чи «Торонто» [6:432]. А слід вказати й країни, у яких розташовані ці міста. Завжди слід розраховувати на широке коло читачів, серед яких знайдуться й такі, яким пояснення не будуть зайві. Але коли автори статей, описуючи таборову українську пресу (а її вже немало творилося в часи Першої світової війни), позначають місця видань як «Вецляр» [6:392], «Фрайштадт» [6:396], то викликають тим самим серйозні нарікання. Ідеться ж не про

Берлін, Мюнхен чи Гамбург. Табори полонених розташовувалися біля невеликих міст, тож прив'язати їх географічно до країни було б незайвим. Чомусь, коли мовиться про Раштат, то пояснення надаються: «Раштат – місто в землі Баден-Вюртенберг у Німеччині» [6:416]. На наш погляд, так повинні подаватися всі географічні локації.

Нормою для академічних досліджень є посилання на останні, найбільш авторитетні видання книжок, які подаються у списках літератури. У значній кількості статей міститься посилання на класичну працю Аркадія Животка «Історія української преси». Але в переважній більшості статей посилання подається на Мюнхенське видання 1989–1990 рр. Є навіть посилання на видання в Подєбрадах 1937 року. На наш погляд, скрізь

би мало стояти посилання на київське видання 1999 року [1] як найбільш авторитетне, оснащене передмовою й коментарями, найближче до нас у часі. Автори статей у розділі «Бібліографія української іншомовної преси» посилаються саме на це видання.

У цілому ж, попри ці незначні огріхи, які неминучі у великій справі, якою є створення репертуару української преси в Україні та світі, необхідно відзначити, що подвиг Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України в опрацюванні анотованої бібліографії української преси триває; а українська гуманітарна спільнота отримує надійну джерельну підставу для вивчення української інтелектуальної спадщини.

Література

1. Животко А. П. Історія української преси / Аркадій Животко ; упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. С. Тимошик. — К. : Наша культура і наука, 1999. — 368 с.
2. Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку ХХ століття / уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко. — К. : Дослідн. центр історії укр. преси, 1999. — 448 с.
3. Михайлин І. Л. Історія газети «Сніп» (1912) / Ігор Михайлин // Пресознавчі студії: історія, теорія, методологія : збірник праць кафедри української преси і Дослідницького центру історії західноукраїнської преси. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2007. — Вип. 8. — С. 54–66.
4. Михайлин І. Л. Нарис історії журналістики Харківської губернії. 1812–1917 / І. Л. Михайлин. — Х. : Колорит, 2007. — 366 с.
5. Михайлин І. Л. Щотижневий журнал новин «Вісник культури і життя» (1913) на тлі світових процесів у мас-медіа / Ігор Михайлин // Сучасний мас-медійний простір: тенденції та перспективи розвитку : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (15–16 травня 2014 р.) / наук. ред. В. О. Гандзюк. — Вінниця : Діло, 2014. — С. 63–69.
6. Українська преса в Україні та світі ХІХ–ХХ ст. : історико-бібліографічне дослідження. — Т. 4 : 1911–1916 рр. / НАН України ; Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка ; Науково-дослідний інститут пресознавства ; уклад. : М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. — Львів, 2014. — 568 с.